

Siksi Kapialan tutkimusta on syytä tarkastella psykiatrian nimityskäytäntöjä koskevassa perusselvityksenä, kielenkäytön ja erilaisten todellisuuksien merkityssuhteita luotaavana pohdiskeluna, joka tuo selkeästi esille psykiatrisen ja somaattisen lääketieteen kielenkäytön ja nimeämisperusteiden tavoitteelliset erot. Tekijä osoittaa varsin vakuuttavasti, miten nykyiset nimeämistavat edellyttävät maallikkopotilailta melkoista itsetuntoa ja ulkokohtaista tarkastelutapaa, jottei hoidon sivuvaikutuksena olisi

tahaton syyllistyminen hoitoprosessin aikana. Toisaalta myös psykiatrialle olisi eduksi, jos tautinimitykset ja niiden selitykset kuulostaisivat potilaan näkökulmasta uskottavilta ja johdonmukaisilta ja antaisivat lisäksi toivoa paremmisesta. ■

KRISTA VARANTOLA
MATTI O. HUTTUNEN

Sähköpostit:

krista.varantola@uta.fi

matti.huttunen@konsmoh.inet.fi

KVEENIN KIELEN KALA- JA MERIELÄINSANASTOA

Irene Andreassen *"Tainariksi kuttuthaan se steimpiitti täälä". En studie av kvenske fiske- og sjødyrnavn i Varanger, Porsanger og Alta.* Tromsø: Universitetet i Tromsø 2003. 232 s + liitteet.

Lokakuussa 2004 Tromssan yliopistossa väitellyt Irene Andreassen on tehnyt urauurtavaa työtä käsitellessään kveenin kielen kala- ja merieläinsanastoa. Tutkimuksen yhtenä syyksensä voineekin pitää tutkijan, joka itsekin kuuluu kveeninkieliseen vähemmistöön, halua kerätä ja tallentaa kveenien tärkeimmän elinkeinon eli kalastuksen sanastoa myös jälkipolvien perinnöksi. Sanaston etymologisessa tutkimuksessa teos edustaa erityisesti kveenin kielen, norjan ja saamen suhteiden kartoitusta. Tutkimus valaisee yleisemminkin kieli-kontaktitilanteissa havaittavaa sanaston muuttumista ja lainautumista.

Etymologia, erityisesti sanastoetymologia, on ollut fennistiikan tutkituimpia alueita vuosikymmenien ajan (ks. esim. Häkkinen 1996: 127–166). Jo 1910-luvulla aloitettiin järjestelmällinen suomen kielen sanaston tutkimus. *Suomen kielen etymologinen sanakirja* (SKES) oli pitkään ainoa

yhtenäinen esitys, mutta vuosina 1990–2000 valmistui kolmiosainen etymologinen sanakirja *Suomen sanojen alkuperä* (SSA), jossa on voitu ottaa huomioon se laaja etymologinen tutkimuskirjallisuus, joka on antanut uutta tietoa erityisesti suomen kielen lainasanojen alkuperästä. Lainasanatutkimus on tärkeä osa etymologiaa, sillä lainat voivat olla kaikenikäisiä, vanhoja ja nuoria. Andreassenin aihevalintaa voi pitää hyvin perusteltuna, koska kveenin kieleen on jo siihen vanhastaan kuuluneiden kala- ja merieläinsanojen lisäksi voitu omaksua uusia lainoja, joita suomen kielessä tai suomen pohjoisissa murteissa ei tunneta.

Andreassenin tutkimuksen tavoitteena on kveenin kielen kala- ja merieläinsanaston kuvaaminen. Tutkija täsmentää tavoitteensa kolmeksi osatavoitteeksi, joista yksi on sanaston etymologinen ja kielimaantieteellinen tarkastelu. Toisena tavoitteena on selvittää etymologioiden yhteydessä eri-
▷

tyyppiset kielikontakti-ilmiöt, jotka toteutuvat lainastrategioina. Kolmantena osatavoitteena on ollut selvittää kalalajien biologisen systematisoinnin näkymistä kielen tasolla kalalajien nimityksissä.

Tutkimuksessa käytettävät parametrit ovat siis varsin laaja-alaisia. Niissä tulee voimakkaasti esille etymologinen tutkimusnäkökulma, mikä korostuu etymologisessa sanaston luettelomisessa. Tämän lisäksi aineistoa on käsitelty myös hyvin toisentyypisillä parametreilla, kuten kielikontakti- ja interferenssi-ilmiöillä ja etnobiologisilla muuttujilla, jotka ovat monitieteisiä ja valottavat lingvistien, antropologien ja biologien metodeja. Hieman epäselväksi jää, missä määrin kaikki edellä mainitut parametrit ovat universaalisti soveltamiskelpoisia esimerkiksi muiden kielten vastaavien nimitysaineistojen kuvauksessa.

TYÖN RAKENNE

Andreassenin tutkimus rakentuu yhdeksästä pääluvusta. Johdannossa selvitetään Pohjois-Norjan kielitilannetta ja sen historiallista taustaa, kveenin kieltä, työn tavoitteita ja ongelmanasettelua. Lisäksi johdannossa on tärkeässä asemassa työssä käytetyn terminologian esittely ja määrittely, mikä onkin paikallaan, koska aineistoa leimaa vahva kansanomaisen taksonomia. Kansanomaisessa taksonomiassa termien määrittely voi poiketa huomattavastikin tieteellisistä määrittelyistä. Luvussa kaksi esiteltujen metodien ja aineiston jälkeen teki-
jä kuvaa luvussa kolme asutushistoriaa ja pohjoisen alueen (myös suomen kielen) varhaisia kielikontakteja. Näistä hän ottaa esille saamelais-suomalaiset, balttilaiset, germaaniset, pohjoismaiset ja Fennoskandian ja Pohjois-Venäjän väliset kontaktit. Pohjoiskalotin historiaa kuvataan varsin laajasti, mutta esimerkiksi Tornionjokilaakson asutushistoriaa vain sivutaan. Sitä oli-

si voinut valottaa enemmän, koska tämän alueen asutushistoria sekä meänkielen ja suomen pohjoisten murteiden keskinäiset suhteet ovat tärkeitä selvitettäessä kveenin kielen sanastoa.

Luvussa neljä esitellään aineiston murremaantieteellinen pohja sekä etymologisen tarkastelun peruskriteerit ja aineslähteet. Etymologinen sanaluettelo on sisällytetty samaan lukuun, ja se kattaa tutkimuksesta noin 70 sivua. Sanaluettelon jälkeisissä luvuissa käsitellään hyvin perusteellisesti kielikontakteja ja koodinvaihtoa sosiaalisena ja lingvistisenä ilmiönä (luku 5) sekä lainastrategioita (luku 6). Lopuksi tekijä esittelee myös sanaston kansanomaisen nimijärjestelmää ja nimitysmotivaatiota sekä soveltaa aineistoonsa niin sanottua etnobiologista analyysiä (luvut 7–9). Työn rakenne on lukijan kannalta jossain määrin sekava ja hajanainen, erityisesti siksi, että pääluvut rakentuvat jopa seitsemännen polven alaluvuista. Lukijan on äkkiseltään mahdoton hahmottaa, miksi esimerkiksi suomen *-kka*-johdinta on käsitelty sekä alaluvussa 6.6 että 6.6.1.2 ja 6.9.2.2.2.1. Alalukujen ryhmittäminen suuremmiksi kokonaisuuksiksi olisi vähentänyt sirpaleisuutta. Hajanaisuutta lisää myös se, että esimerkiksi kielikontakteja on käsitelty sekä ennen etymologista sanastoa että sen jälkeen.

VANHAT KIELIKONTAKTIT

Eräissä kohdin teosta lukija joutuu pohtimaan, liikutaanko enää varsinaisen kveenin kielen etymologisen sanastotutkimuksen piirissä. Luvussa 3 käsitellään pääasiassa vanhoja kielikontakteja, jotka koskevat suomen kieltä. Ne ovat tietenkin norjalaiselle lukijapiirille outoja ja uusia asioita, mutta työn jäntevyyden kannalta nämä tiedot olisi kannattanut tiivistää, koska ne kuitenkin ovat jo aiemmin perinpohjaisesti tutkittua ja tunnettua tietoa. Varsinkin

vanhat omaperäiset sanat ja indoeurooppalaiset, germaanisiet ja balttilaiset lainat olisi voinut jättää käsittelyn ulkopuolelle. Tällaisia ovat esimerkiksi nimitysten alkumääritteinä esiintyneet sanat *kevät*, *marto*, *meri*, *niska*, *syys* ja *talvi* samoin kuin kalannimitykset *ahven*, *hauki*, *lohi*, *siika* ja *turska*. Joukossa on myös joitakin vanhoja verbejä, kuten *kutea*. Käsittelyksi olisi varmas-ti riittänyt pelkkä viittaus jo olemassa ole-viin lähteisiin, niin kuin Andreassen on teh-nytkin muutamien sanaetymologioiden yh-teydessä (esim. *hylje*, *jää*, *kirjava*, *kissa* ja *musta*). Tutkimusta olisi voinut tarkemmin suunnata niihin (laina)sanoihin, jotka ovat uusia ja nimenomaan kveenien kieleen joko norjasta tai saamen kielestä omaksuttuja.

AINEISTOSTA

Erityistä kiitosta sen sijaan ansaitsee tutki-muksen pitkälle aikavälille ulottuva aineis-tonkeruu. Aineistoa on kerätty lähinnä haas-tattelemalla parin vuosikymmenen ajan, ja tietoja on tarkistettu moneen otteeseen. In-formantteina on käytetty etupäässä 80:tä iäkästä henkilöä, jotka ovat vielä hyvin hal-linneet kveeniä. Tekijä on valikoinut nämä informantinsa huolellisesti, mikä lisää luo-tettavuutta. Aineiston keruu on ollut erittäin työlästä ja aikaa vievää kenttätutkimusta.

Suuri osa materiaalista on 1980-luvul-ta ja kuulunut jo Andreassenin aikaisem-paan tutkimukseen. Tämän vuoksi infor-mantitkin ovat pääosin 1910–1930-luvuil-la syntyneitä. Joukossa on vain kymmenen 1940- tai 1950-luvulla syntynyttä henkilöä. Niin sanotussa lisäaineistossa, joka on pe-räisin 1990-luvulta, on enemmän naisia kuin miehiä, mikä on voinut vaikuttaa tu-loksiin. Tutkija ei ole kuitenkaan pohtinut sukupuolen tai iän vaikutusta kalannimitys-ten variantteihin (oma vai lainattu sana) ja niiden merkitysten selityksiin. Otaksua voi, että naisten käyttämät nimitykset viittaavat

esimerkiksi kalan käyttökelpoisuuteen ruuanvalmistuksessa tai hyvään makuun, kun taas miesten käyttämät nimitykset pe-rustuvat voittopuolisesti kalastuksen onnis-tumiseen eri vuodenaikoina, kalojen liik-keisiin, väreihin ja muihin tuntomerkkeihin. Erityyppisesti syntyviin nimijärjestelmiin viittaavat käsittääkseni sellaiset naisilta kir-jatut esimerkit, joissa arvioidaan kalan kel-vollisuutta syötäväksi.

Laaja aineistonkeruu varmistaa sen, että sanojen eri variantitkin on voitu ottaa huo-mioon, samoin sanojen semanttisessa kehi-tyksessä tapahtuneet muutokset eri maan-tieteellisillä alueilla. Henkilökohtaisten haastattelujen ohella ei ole käytetty kirjal-lisen kyselyn tekniikkaa, joka ainakin joi-denkin tarkennusten (esim. varianttien määrän ja levinneisyyden) osalta olisi voi-nut helpottaa aineiston keräämistä.

Vanhamuotoinen murteidenkeruu ja sen perinteiset metodit elävät viimeisiä aiko-jaan. Tässä tutkimuksessa on kuitenkin ol-lut perusteltua ja ansiokasta kerätä kveenien kielen sanastoa, koska siitä on arkistoissa erittäin vähän nauhoitteita; sanojen keruu-ta ei ole harrastettu lainkaan (ks. Jussila 1993). Vähäiset nauhoitteet eivät olisi riit-täneet näin mittavan sanastotyön pohjaksi.

ETYMOLOGINEN TARKASTELU

Andreassenin tutkimuksessa on käytetty perinteisiä kriteerejä sanaston etymologi-innissa: äänteellisiä ja semanttisia seik-koja sekä maantietellistä levinneisyyttä. Tältä osin, samoin kuin asutus- ja kielikon-taktihistorian kuvaamisen osalta, tutkimus on luonteeltaan referoivaa, ja Andreassenin tutkimusotetta voi kuvata lähinnä ainesläh-töiseksi. Tutkija onkin määritellyt käyttä-mänsä metodin kvalitatiiviseksi. Perinteiset kriteerit ovat olleet yleensä paikallaan ja riittäviä, koska sana-artikkelien etymo-logiat on suurimmalta osin esitetty jo aiem-

missa kirjallisissa lähteissä. Sinänsä sanaston ryhmittely taksonomisesti eri lajeihin on relevanttia työn etnobiologisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Sanaluettelon etymologiat ovat huolellisesti tehtyjä, vaikkakin siis pääosin referoivia. Sana-artikkelit on käsitelty kiitettävän tarkasti, korrektisti ja asiantuntevasti, ja ne osoittavat tekijän erinomaista perehtymistä myös suomen kielen äänne- ja muotorakenteeseen samoin kuin sanaston semanttisiin erikoispiirteisiin. Andreassen mainitsee kuitenkin tarkkaan vain korpus-ten keruuajat, informanttien määrät sekä kala- ja merieläimiä koskevat sanemäärät. Etymologioista erityisen mielenkiintoisia ovat suhteellisen uudet yhdistelmät ja varsinkin saamelaisperäiset ja nuoret norjalaiset lainat. Erityisesti norjalaisista lainoista olisi lisäksi kaivannut kvantitatiivisia tietoja, joista olisi käynyt ilmi eri sana- ja lainakerrostumat. Nyt lukija joutuu summittain arvioimaan vanhojen suomen kielen sanojen ja nuorien lainojen lukumäärien suhdetta. Norjalaisten lainojen ohella saamelaiset lainat ovat mielenkiintoisia, mutta niidenkään osuudesta ei saa tarkkaa kuvaa.

Andreassenin väitöskirjan etymologisessa leksikossa on käsitelty 78:aa sana-artikkelia ja kaikkiaan 232:ta nimivarianttia. Sana-artikkelien biologista taksonomiaa mukaileva esitysjärjestys ja monikielisyys tekevät artikkeleista vaikeita. Hakusanoja ei ole asetettu aakkojärjestykseen, vaan ne on ryhmitelty kala- ja merieläinlajien mukaan (esim. turskakalat, valaat jne.). Lajit on jaettu alaryhmiin, jotka sisältävät samaa kalalajia merkitseviä nimityksiä. Nimitykset voivat olla vanhoja suomalaisia nimiä tai nuoria norjalaisia lainoja. Sana-artikkelit voivat näin sisältää etymologisesti yhteenkuulumattomia nimiä, kuten *ynge*l ja *penikka* hakusanan *fiskeyngel* yhteydessä, jolloin yhteisenä nimittäjänä on merkitys 'kalanpoikanen'. Vastaavasti hakusanan

ørret kohdalta löytyvät *tammukka*, *meritammukka*, *meritaimen*, *taimen*, *taimenna*, *pikkutaimenna*, *tammakko*, *taimu* ja *vääjäkkö* ja hakusanan *små laks* 'Salmo salar' kohdalta *kärrö*, *kossi*, *pikkukäntti* ja *titti*. Norjankielisten hakusanojen merkitykset on useimmissa tapauksissa selitetty tieteellisellä nimellä (esim. *lødde* 'Mallotus villosus') tai tieteellisen nimen ja norjankielisen selityksen yhdistelmällä (esim. *vår lødde* 'Mallotus villosus som kommer til Finnmarkskysten på våren'). Tieteellisten nimien esitys on mielestäni kuitenkin tarpeetonta; ne vain monimutkaistavat sana-artikkeleita. Niiden poisjätö olisi painottanut sitä, että nimityksiä lähestytään ja selitetään väitöskirjassa nimenomaan kansanomaisella taksonomialla, vaikka sana-artikkelit sinänsä onkin ryhmitelty biologisen taksonomian mukaisesti.

Se, että kaikki hakusanat ovat norjaksi, vaikeuttaa kveeninkielisten nimitysten ymmärtämistä, samoin kuin ylipäänsä kveeninkielisten (usein vanhojen suomalaisten) nimitysten ja nuorien lainojen määrällisten ja laadullisten suhteiden tarkastelua. Lähtökohta on sikälikin epälooginen, että norjankieliset hakusanat ovat joko norjankielisiä nimityksiä, käännoiksi käsiteltävistä nimityksistä tai sitten norjankielisiä merkityksenselityksiä. Kun tutkimuksen päätavoitteena on kveenin kielen sanaston etymologinen selvittäminen, olisi ollut tärkeää lähteä liikkeelle kveeninkielisistä hakusanoista. Sanojen löytämistä olisi ainakin huomattavasti helpottanut, jos työn lopussa olisi ollut sanarekisteri sivumainintoineen. Nyt tiettyä sanaa, oli se sitten *ahven*, *kevätlöhi*, *turska* tai *aapahylje* 'harmaahylje', *kivipirri* 'kivihylje' tai *kaltsu*, on lähes mahdotonta löytää. Olisi ollut myös mielenkiintoista tietää, mistä kaikista lajeista voidaan muodostaa sellaisia spesifisen tason nimityksiä, joiden alkua määrittävät esimerkiksi *asento*, *kevät*, *kutu* tai *talvi*.

Näitä olisi sitten voinut verrata suomen peräpohjalaismurteiden sanavaroihin ja ottaa yhdeksi tutkimuksen osatavoitteeksi selvittää, mitkä tällaisista spesifisen tason termeistä ovat uudessa elinympäristössään syntyneitä, mitkä ovat vanhaa suomen perua. Toisinaan nämä viittaukset suomen murteisiin on tehtykin, mutta mitään kokonaisesitystä ei ole löydetävissä.

Useimmat etymologiat ovat ongelmattomia ja — kuten edellä jo mainitsin — liiankin perusteellisesti referoituja aiemmista etymologisista lähteistä. Vain jotkin etymologiat ovat epävarmoja, tai niiden esitystavassa on huomauttamista. Muutamissa lainasanoissa esiintyy loppuvokaalin vaihtelua, joka perustuu jo originaaliin. Esimerkiksi *klupu – klupi, murtto – murti* -tyyppiset vaihtelut ruotsalaisissa lainasanoissa, jotka kveenin kielessä ovat vanhaa suomalaista perua, johtuvat siitä, että eri varianteilla on vaihdellen ruotsin yleiskieleen ja suomenruotsin murteisiin pohjavia originaaleja (esim. r. *klubba* 'nuija', srm. *klubbo – klubbu, klubb*; Grönholm 1988: 267). Vastaavanlaista *i–A*-loppuvokaalin vaihtelua tavataan yleisesti ruotsalaisissa lainasanoissa, mutta tekijä pitää kveenin *rääkki* (< ruotsin *rika*)-sanan alkuperää hämäränä. Suomen murteiden lainoissa on useinkin *-i* ruotsin originaalin *-a*-loppua vastaamassa (esim. sm. murt. *nääsi* 'nenä' < r. *näsa*, *kuutti* < r. *skuta*, *truuvvi* 'tötterö' < r. *struva*; ks. Grönholm 1988: 261). On selvää, että tällaiset loppuvokaalin muutokset lainasanoissa ovat analogisia ja perustuvat lukuisten *i*-loppuisten lainojen malleihin. Tekijä myös esittää nuorten norjalaisten lainojen vastineeksi toisinaan yleiskielen muotoa, vaikka lainan fonologinen asu ilmiselvästi viittaa norjan murteisiin. Hän yhdistää muun muassa kveenin *flynteri*-sanana norjan originaaliin *flyndre* ja mainitsee vasta myöhemmin murremuodon *flynder*. Aina ei Andreassen myöskään mai-

nitse, että etymologisesti yhteen kuuluvat variantit voivat perustua eri-ikäisiin lainoihin ja erilaisiin originaaleihin; tästä olisi ollut syytä huomauttaa esimerkiksi sanojen *valas* ja *vaali* yhteydessä (s. 154).

Nuorien lainojen joukossa on monia mielenkiintoisia sanoja, jotka näyttävät sopeutuneen suoraan kveenin kielen johdostyyppisiin nomineihin, esimerkiksi *pontikka, roosikka* ja *santikka*. Andreassen pyrkii selittämään näitä kontaminaatioiksi (esim. *kroo(flynteri) + santikka > kroosikka* 'eräs kampelalaji'), mitä voi pitää kaukaa haettuna. Hän itse esittää — Sammallahteen (1989: 166) viitaten — vastaavia substantiivityyppisiä saamesta suomeen lainatuissa sanoissa, kuten *peurakka* 'iso poro' (< saamen *beavrrit*), *vaalakka* 'harmahtava poro' (< saamen *vielggut*), mutta vastaava substituointitapa *-kka*-johdostyyppisiin nomineihin tunnetaan myös suomen ruotsalaisperäisissä lainoissa (Grönholm 1988: 270). Tekijä pitää lisäksi tällaisia lainoja Söderholmiin (1992: 102) nojaten vain osalainoina, koska johdin *-kka* kuuluu jo entuudestaan kveeniin. Mielestäni kyse ei ole osalainoista, vaan lainan sopeuttamisesta olemassa oleviin johdos- ja paradigmattyyppisiin. Kveenin kielen kalasanastossa on ollut runsaasti analogisia malleja, kuten *penikka* 'kalanpoikanen' ja *tammukka* 'taimen'. Nuori norjalaisperäinen laina *santikka* 'kampela' on voinut toimia *kroosikka*-sanan mallina myös semanttisesti. Andreassen on ryhmitellyt oman aineistonsa lainaukset Söderholmin (1992: 102–104) mallin pohjalta, mutta malli ei sovi sellaisenaan kalasanastoon. Sen sijaan se on todennäköisesti sopinut hyvinkin Söderholmin analysoimiin paikannimilainoihin.

Jotkin käsitellyt etymologiat ovat epävarmoja, kuten *titti* (s. 104), mikäli se yhdistetään ruotsin murteiden *stint*-originaaliin. Tästä originaalista on lainattu kyllä

suomen murteiden 'pienää kalaa' merkitsevä *sintti* ja 'pienää kalaa t. lintua' merkitsevä *tintti*, mutta *titti* edellyttäisi äännevuunnutella, mahdollisesti norjan *tita-*, *tit-* vaikutuksesta. Suomen *titti* 'naisenrinta' ei etymologisesti (eikä merkityksensä perusteella) kuulune tähän yhteyteen. Useissa kielissä on toisistaan riippumatta (muodoltaan) samankaltaisia onomatopoeettisia sanoja (ks. SSA: *tiitinen*, *tissi*, *tintti*). Joidenkin lainojen yhteydessä esiintyy muuta huomautettavaa. *Ronkku*-lainan (< norjan *rogn*) sopeuttamisstrategiaa kveeniin tekijä nimitää slangistrategiaksi. Se ei täysin pidä paikkaansa, koska kveenissäkin tunnetaan vanhat ruotsalaiset lainat, kuten *kinkku*, *lankku* ja *linkku*, jotka perustuvat suomenruotsin murteisiin tai jo uusruotsin *u*-loppuisiin obliikvamuotoihin (ks. esim. Grönholm 1988: *klinkku*, *plankku*, *sinkku*).

KIELIKONTAKTIN SOSIAALISET JA LINGVISTISET TAUSTAT

Luku 5 »Språkkontakt som sosialt og lingvistik fenomen» on tutkimuksen kannalta tärkeä, mutta sen sijoittaminen vasta sanaluettelon jälkeen on yllättävää. Se olisi kannattanut sijoittaa ennen sanastoa lukuun 3, jossa on jo käsitelty vanhoja kielikontakteja. Erityisesti on huomautettava, että luku 5.3.1, joka käsittelee venäläis-itämerensuomalaisista kielikontaktista, olisi ollut sopivampi luvun 3 yhteydessä. Hieman outoa on, että suomalais-ruotsalaisista kielikontaktista ei ole käsitelty lainkaan, vaikka se sekä historialliselta kannalta että sosiaalisena ja lingvistisenä ilmiönä olisi liittynyt hyvin läheisesti nuorempaan kveeniläis-norjalaiseen kontaktiin. Tältä pohjalta olisi voinut paremmin verrata, miten paljon uudet kielikontaktit Pohjoiskalotin alueella ovat vaikuttaneet kveenin kieleen ja miten paljon kveeniin on tullut tutkimukses-

sa käsiteltyä sanastoa norjasta ja saamesta.

Andreassen pohtii varsin laajasti, miten lainastrategioita sovelletaan monikielisesä miljöössä ja miten kaksikielinen käyttää kahta kieltä. Tässä yhteydessä hän kuvaa koodinvaihtoa lähinnä teoreettisesti ja suhteuttaa sitä vain suppeasti omaan aineistoonsa. Koodinvaihtoa käsittelevä luku jääkin mielestäni irralliseksi. Käytännössä kysymys on usein siitä, että kielenkäyttäjät käyttävät kveeninkielisen termin ohella myös norjalaista lainasanaa tai kertoo haastattelijalle, mitä sana on norjaksi. Kysymys ei siis ole koodinvaihdosta sen perinteisesti määritellyssä merkityksessä, vaan siitä, että puhuja haluaa käännöksellä täsmentää norjantaitoiselle haastattelijalle, mistä kalalajista on kysymys. Esimerkiksi sivun 156 aineistoesimerkit viittaisivat tällaiseen:

runnukka se on pikkutinkainen (– –)
TAREGJEDD PÅ NORSK, *kuiski* on
KAMSKJELL, *mustastainari* se on
STEINBIT, sitten on *roosikka* se toinen
(– –) se on SANDSKRUBBE norjaksi.

Andreassen nimittää tällaista koodinvaihdon tyyppiä pedagogiseksi koodinvaihdoksi, joka voi sisältää yksittäisiä sanoja tai kokonaisia fraaseja. Kysymys on yleensä tilapäisestä, ei vakiintuneesta ilmauksesta. Tällaisia koodinvaihtotapauksia ei käsitteäkseni voi laskea tämän työn piiriin varsinaisesti kuuluviksi, koska tekijä on rajannut työnsä käsittelemään vain vakiintuneiden sanojen etymologioita. On selvää, että tällaiset täsmennykset lopulta voivat johtaa lainaamiseen ja siihen, että käytetään rinnakkain vanhoja ja uusia lainattuja variantteja. Vähitellen vanhat kveeninkieliset sanat korvautuvat pelkästään lainasanoilla. Andreassen ei kommentoi sitä, onko tällaista pedagogista kielenvaihtoa enemmän nuorimmilla informanteilla, jotka ovat oletettavasti olleet täysin kaksikielisiä.

Kirjoittaja käsittelee kielikontakteihin liittyen myös vähemmistökielten asemaa. Suomen osalta mainitaan saamen kielen tilanne, mutta ei ruotsin kielen vähemmistöasemaa, vaikka ruotsi on Suomessa puhuttu vähemmistökieli. Kielikontaktien tutkimushistoriaa sivutaan hyvin lyhyesti: amerikkansuomen kielikontakti on kuvattu luvussa 5.7. Koodinvaihdon, lainautumisen ja eri ikäpolvien välisen kielenkäytön eroja samoin kuin kielen häviämisen taustatekijöitä australiansuomessa on ansiokkaasti kuvattu Magdolna Kovácsin (2001) väitöskirjassa. Sen tuloksia kielen muutoksista ja vaihdoksesta eri sukupolvilla olisi voinut hyödyntää Andreasseninkin tutkimuksessa.

Luvussa 6 on käsitelty lainastrategioita, mutta esimerkiksi foneettiset muutosstrategiat ovat jääneet tarkastelematta kohtavasti, vaikka nuorten lainojen yhteydessä näyttää tulevan esille uusia piirteitä: esimerkiksi vokaalisointua ei kaikissa lainanimityksissä enää ole (esim. *rääkka* 'katkarapu'). Joskus taas uutena piirteenä esiintyy sananloppuisen *e:n* säilyminen (esim. *pakkesilli* < norjan *bakkesill* ja *prykte* – *prykti* 'Cetorhinus maximus' < norjan *brugde*). Toisaalta taas joissakin nuorissakin lainoissa on vokaalisointuun sopeuttamista (esim. *hyyssä*).

NIMITYSTEN MONITIEISTÄ TARKASTELUA

Luku 7 on erittäin mielenkiintoinen ja innovatiivinen. Siinä verrataan kansanomaisia ja luonnontieteellistä tietoa nimitysten pohjana. Kansanomainen taksonomiahan voi poiketa suuresti tieteellisestä taksonomiasta. Nimityksissä tulevatkin selvästi esille nimitysten taustalla olleet motivaatiot, kuten kalan väriin, kokoon, pyyntivuodenaikaan ja liikkumisalueeseen liittyvät seikat. Luvussa 8 on käsitelty sanojen

kansanomaisien nimitysten taustalla olevaa motivaatiota. Lukija jää kuitenkin kaipaamaan yleisempää semanttisten muutosten käsittelyä, varsinkin kun työn alussa mainittiin käytettävän perinteisiä kriteerejä.

Uutta tutkimusteoreettista näkökulmaa on luvussa 9, jossa on kuvattu, miten etnobiologista analyysiä on sovellettu aineistoon. Tämä monitieteinen analysointimalli soveltuu erinomaisesti juuri tällaiseen luontoperäiseen sanastoon, mutta jossain määrin käytetty malli jää puolitiehen. Etnobiologisen hypoteesin mukaan geneerisellä tasolla on lyhyitä ja yhdistämättömiä termejä, kuten *kala*, ja spesifisellä tasolla alakategoriat ilmaistaan usein yhdyssanoilla, kuten *keväkala*. Tosiasiassa Andreassenin aineistossa on spesifisellä tasolla usein myös yhdistämättömiä (laina)sanoja, esimerkiksi *murto* 'pikkukala'. Tämä osoittaa, että vanha taksonomia korvautuu kielikontaktissa monesti yhdistämättömällä lainasanalla edellä esitetyn hypoteesin vastaisesti. On kielenkäyttäjälle ekonomisempaa lainata lyhyt sana kuin muodostaa moniosaisia yhdyssanoja. Andreassen ei ota mitään kantaa siihen, että tutkimuksen sanasto ei vahvista esitettyä hypoteesia oikeaksi tässä kielikontaktissa.

Mainitsemistani tekstin jäsentelyyn liittyvistä ongelmista huolimatta Andreassenin väitöstutkimusta on pidettävä tärkeänä. Hänen väitöskirjansa vahvoja puolia ovat laaja-alaisuus, tutkittavan kielen vankka tuntemus, laaja aineisto ja monitieteisyys. Teos antaa mielenkiintoista uutta tietoa kveenin kielestä ja sen kielikontakteista Pohjoiskalotin alueella. Tutkimus kveenin kielestä on myös malliesimerkki sanaston muutostendensseistä kaksikielisessä ympäristössä, ja se antaa tietoa kielellisten uudennosten syistä. ■

MAIJA GRÖNHOLM
Sähköposti: magronho@abo.fi

▷

LÄHTEET

- GRÖNHOLM, MAIJA 1988: *Ruotsalaiset lainasanat Turun murteessa*. Väitöskirja. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- HÄKKINEN, KAISA 1996: *Suomalaisten esihistoria kielitieteen valossa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JUSSILA, RAIMO 1993: Tuhatvuotiset murteenkeruutalkoot. – *Virittäjä* 97 s. 445–454.
- KOVÁCS, MAGDOLNA 2001: *Code-switching and language shift in Australian Finnish in comparison with Australian Hungarian*. Väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1989: *Sámi-suoma sátnegirji*. Ochejohka: Jorgaleaddji Oy.
- SKES = *Suomen kielen etymologinen sanakirja* 1–7. *Lexica Societas Fenno-Ugricae XII, 1–XII*, 7. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 1955–1978.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja* 1–3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1992–2000.
- SÖDERHOLM, EIRA 1992: Lainastrategioita ja sanasemanttisia suhteita. Lapin vaikutus Suomen pohjoismurteiden topografisiin appellatiiveihin. – Mauno Koski (toim.), *Kontrastiivista kielentutkimusta II*. *Fennistica* 10 s. 99–134. Åbo: Åbo Akademi.

VIERASSANOJEN KOTOISTAMISEN HISTORIAA

Marko Pantermöller *Zur orthographischen Integration von Fremdwörtern im Finnischen*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 60. Wiesbaden: Harrassowitz 2003. 372 s. ISBN 3-447-04743-7.

Suomen kirjakielen historia tarjoaa tutkijoille yhä edelleen pohdittavaa. Monia tieteitä yhdistävä tutkimuskohde on ollut 1800-luvun suomen kirjakieli, mistä ovat osoituksena kyseiseen ajanjaksoon keskittyvät laaja-alaiset tutkimushankkeet sekä niiden piirissä syntyneet tuoreet artikkelikokoelmat niin Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa kuin Turun yliopistossakin (ks. Huumo, Laitinen ja Paloposki 2004; Kurki, Laine ja Lampinen 2003).

Samaa ajanjaksoa on vastikään tutkittu perinpohjaisesti myös Suomen ulko-

puolella Greifswaldin Ernst-Moritz-Arndt-yliopistossa Saksassa, jossa pohjoismaisten kielten laitoksen (Nordisches Institut) assistentti Marko Pantermöller puolusti suomen vierasperäisten sanojen oikeinkirjoituksen kehitystä käsittelevää väitöskirjaansa *Die Problemgeschichte der sprachpflegerischen lexikalischen Beurteilung, Klassifizierung und orthographischen Integration von Fremdwörtern im Finnischen*. Väitöstilaisuus osui sopivasti Elias Lönnrotin syntymän 200-vuotispäiväksi 9.4.2002. Tarkasteleman teos on Pantermöllerin väitös-